

JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI NA WOŁYNIU

Wstęp

Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887) zajmuje w polskiej kulturze, literaturze i nauce miejsce szczególne ze względu na wyjątkową płodność literacką, wszechstronność zainteresowań, pracowitość oraz na osiągnięcia i zasługi, jakie stały się jego udziałem.

Na jego imponujący dorobek pisarski, liczący ponad 560 tomów, składają się powieści, opowiadania, pamiętniki, utwory poetyckie i dramatyczne. W połowie XIX wieku jego dzieła skutecznie rywalizowały z literaturą obcojęzyczną na polskim rynku czytelnictwa. Był także pierwszym polskim pisarzem, którego dzieła były tłumaczone na obce języki.

Ambitnym zamierzeniem, którego realizacja zajęła pisarzowi 10 lat, było napisanie cyklu powieści historycznych, obejmującego okres od IX wieku do czasów króla Augusta III. Cykl liczy 29 tytułów, a rozpoczyna go „Stara baśń”, w której Kraszewski wykorzystał swoją archeologiczną wiedzę. Oprócz beletrystyki pisał także prace naukowe z historii, archeologii, historii literatury, etnografii i historii sztuki. Choć był samoukiem, w każdej z tych dziedzin osiągnął wysoki poziom wiedzy. Wydawał teksty oraz źródła historyczne i literackie.

Był autorem niezliczonych artykułów w prasie. Miał duże doświadczenie w sprawach związanych z praktyką redakcyjną, wydawniczą i dziennikarską¹. Należał do grona znanych dziewiętnastowiecznych kolekcjonerów. Czynn timer uczestniczył przez całe życie w ratowaniu zabytkowych obiektów. Ważne miejsce w jego życiu zajmowała twórczość plastyczna i muzyka. Był znanym i cenionym popularyzatorem wiedzy, chętnie wygłaszającym odczyty i wykłady „o cywilizacji w Polsce” i o „źródłach kultury i sztuki”.

Zajmował się działalnością społeczną i polityczną, której konsekwencją były stosowane wobec niego represje w postaci nadzoru policyjnego, licznych aresztowań i pobytów w więzieniu.

Józef Ignacy Kraszewski na Wołyniu

Życiorys J. I. Kraszewskiego został podzielony przez jego biografów na okresy: młodzieńczy (do 1836 r.), wołyński (1837–1859), warszawski (1860–1862), drezdeński (1863–1883) i schyłkowy (1884–1887). O wyjazd na Wołyń starał się J. I. Kraszewski od 1834 r.; ostatecznie osiadł tam w 1837 r. Zamieszkał w powiecie łuckim, nabywając kolejno majątki: w Omelnie, w którym mieszkał do 1840 r., następnie w Gródku, w którym mieszkał najdłużej, bo do 1849 r. i w Hubinie.

W lipcu 1853 r. przeniósł się wraz z rodziną² do Żytomierza i kupił narożny dom przy ulicy Małej Berdyczowskiej. Żytomierz był wówczas powiatowym miasteczkiem liczącym około 30 tysięcy mieszkańców. J. I. Kraszewski pełnił tu wiele funkcji społecznych. Był dyrektorem teatru żytomierskiego, Towarzystwa Dobroczynności oraz klubu szlacheckiego. Jako kurator szkolny dbał bardzo o poziom oświaty w podległych mu placówkach pedagogicznych, asystował przy egzaminach i z własnej woli wspierał materialnie ubogich uczniów.

Dom Kraszewskich był nazywany „przybytkiem literatury, nauki i sztuki” i koncentrował nie tylko życie towarzyskie, ale przede wszystkim kulturalne. Tu odbywały się „wieczory muzyczne”, na

¹ J. I. Kraszewski wydawał i redagował: rocznik // Athenaeum (1841–1851), satyryczne pismo // Akta Babińskie (1843–1844), miesięcznik // Przegląd Europejski, Literacki i Artystyczny (1862–1863), dwumiesięcznik // Omnibus (1869), tygodnik // Tydzień Polityczny, Naukowy, Literacki i Artystyczny (1870–1871). Był redaktorem naczelnym dziennika polityczno – społecznego i literackiego // Gazeta Codzienna (1859–1863), od kwietnia 1861 // Gazeta Polska) Redagował źródła historyczne i zbiory epistolarne: // Roczniki Muzeum Rapperswilskiego, dzieła zbiorowe Kazimierza Brodzińskiego i Wiliama Shakespeare’a. Należał do redakcji wielu czasopism. Był doradcą literackim // Tygodnika Ilustrowanego i // Dziennika Poznańskiego. W latach 1868–1871 prowadził w Dreźnie własną drukarnię

² 10 czerwca 1838 r. J. I. Kraszewski poślubił Zofię Woroniczównę, bratanicę prymasa Jana Pawła Woronicza. Z małżeństwa tego urodziło się czworo dzieci: córka Konstancja (ur. 1839 r.), syn Jan (ur. 1841 r.), syn Franciszek (ur. 1843 r.) i córka Augusta (ur. 1849 r.)

których występował między innymi Apolinary Kątski³, a także sam gospodarz wykonywał własne kompozycje⁴.

Działalność w zakresie dokumentowania i inwentaryzowania zabytków

J. I. Kraszewski interesował się zabytkami Wołynia i współpracował w tym zakresie w latach 1840–1860 z Adamem Słowikowskim⁵. Utrwalał wygląd zabytków Wołynia na własnoręcznie wykonanych rysunkach. Dzięki temu znamy wygląd ratusza w Ołyce, zamku w Czartorysku, Łucku i Klewaniu, klasztoru Trynitarzy w Łucku i wielu innych obiektów architektonicznych i zabytków archeologicznych.

Należy zaznaczyć, że J. I. Kraszewski jest uważany za dobrego rysownika. Studiował w Szkole Malarstwa w Wilnie pod kierunkiem Jana Rustema i Wincentego Smokowskiego⁶. W jego dorobku znajdują się obrazy olejne, akwarele, szkice i rysunki, akwaforty, litografie i drzeworyty.

Działalność J. I. Kraszewskiego na polu dokumentowania i inwentaryzowania zabytków Wołynia, polegająca na sporządzaniu opisów i rysunków, była najintensywniejsza w okresie pełnienia przez J. I. Kraszewskiego obowiązków naczelnika Komitetu Statystycznego Guberni Wołyńskiej.

J. I. Kraszewski gorliwie realizował romantyczny program propagujący podejmowanie pracy nad ocaleniem, gromadzeniem i utrwalaniem świadectw przeszłości. Spektakularną akcją, którą podjął, było uratowanie od rozbiórki kościoła pobonifraterskiego w Łucku, który został przez niego zakupiony za 1300 rubli.

Kwerendy naukowe

J. I. Kraszewski kontynuował, rozpoczęte w okresie studiów wileńskich, zbieranie materiałów do prac naukowych z dziedziny historii, historii sztuki i archeologii.

Trudności, jakie musiał pokonać, wynikały z faktu, że mieszkał w sporej odległości od ośrodków naukowych, które zapewniłyby mu stały dostęp do źródeł publikowanych. J. I. Kraszewski radził sobie więc wykorzystując do sporządzania kwerend sieć korespondentów i współpracowników, którą stworzył z okazji wydawania czasopisma *Athenaeum*. Z zachowanej korespondencji wynika, że w ten sposób skutecznie i z wielkim dla siebie pożytkiem mógł śledzić ruch naukowy i rynek kolekcjonerski.

Rocznik *Athenaeum* wydawany przez J. I. Kraszewskiego w latach 1841–1851 był w tamtym czasie ważnym forum dla prezentacji odkryć naukowych. Ukazywały się tu także artykuły o treści archeologicznej, pisane między innymi przez Michała Grabowskiego⁷, Adama Platę⁸, Eustachego Tyszkiewicza⁹, Ludwika Pawłowskiego¹⁰ oraz przez samego J. I. Kraszewskiego. Publikowane były

³ Apolinary Kątski (1825–1879) skrzypek wirtuoz, uczeń Paganiniego, kompozytor, pedagog muzyczny, założyciel Warszawskiego Instytutu Muzycznego.

⁴ Kompozycje J. I. Kraszewskiego nie były wybitnymi dziełami, choć w XIX wieku znano je i chętnie słuchano. W 1845 r. zostały wydane w Wilnie pod tytułem „Pastusze piosenki”.

⁵ Adam Słowikowski (1805–1863) historyk, poeta, pedagog, zbieracz wołyńskich pieśni ludowych. Wychowanek Liceum Krzemienieckiego Mieszkał w Żytomierzu. Drukował swoje prace w *Athenaeum*. W latach 1840–1860 prowadził korespondencję z J. I. Kraszewskim, w której, oprócz danych biograficznych, zawarł informacje o artystach, dziełach sztuki i zabytkach architektury na Wołyniu.

⁶ Jan Rustem (1762–1835) malarz i pedagog. Uczeń Jana Piotra Norblina i Marcelego Baciarellego. Od 1798 r. udzielał lekcji rysunku w Szkole Malarstwa przy Uniwersytecie Wileńskim, w 1818 r. objął kierownictwo tej Szkoły.

Wincenty Smokowski (1797–1876) drzeworytnik, rysownik, malarz, lekarz. W 1829 r. został asystentem Jana Rustema. W 1841 r. przeniósł się do Warszawy, gdzie pracował jako lekarz, a równocześnie stał się znanym ilustratorem dzieł naukowych i literackich.

⁷ Michał Grabowski (1804–1863) pisarz, członek Odeskiego Towarzystwa Historii i Starożytności. Prowadził studia z dziedziny geografii, historii, archeologii i etnografii Ukrainy.

⁸ Adam Antoni Onufry Plater (1790–1862) kolekcjoner, właściciel cennej biblioteki i zbiorów “starożytności krajowych”. Wiele eksponatów przekazał do Muzeum Starożytności w Wilnie. W 1852 r. odkrył w Szweksznjach na Litwie 7 posążków, z których 2 podarował J. I. Kraszewskiemu.

⁹ Eustachy Tyszkiewicz (1814–1873) jeden z najwybitniejszych starożytników XIX w. Kolekcjoner. Stały współpracownik // *Athenaeum*. Przewodniczący powstałej w 1855 r. Komisji Archeologicznej Wileńskiej. Inicjator utworzenia Muzeum Starożytności w Wilnie. Autor wielu prac naukowych, m.in. “Rzut oka na źródła archeologii krajowej”, Wilno 1842 i “Badania archeologiczne nad zabytkami przedmiotów sztuki, rzemiosł itd. w dawnej Litwie i Rusi Litewskiej”, Wilno 1850.

listy nestora polskich archeologów Zoriana Dołęgi-Chodakowskiego¹¹, fragmenty prac o Wołyniu Aleksandra Przeździeckiego¹² i Adama Słowikowskiego.

Od 1840 r. J. I. Kraszewski podejmował starania o członkostwo towarzystw naukowych z jednoznacznie określoną intencją: aby mieć upoważnienie do wertowania archiwów. Został członkiem Odeskiego Towarzystwa Historii i Starożytności (1843), kopenhaskiego towarzystwa starożytności (1844), Komisji Archeologicznej w Wilnie (1856) i Krakowskiego Towarzystwa Naukowego (1848).

Okazją do zdobywania materiałów źródłowych były zarówno krótkie wyjazdy do krewnych i znajomych mieszkających na Wołyniu, Polesiu i Litwie, jak i długa podróż do Austrii, Niemiec, Włoch, Francji i Belgii. J. I. Kraszewski wyjeżdżał na sławne "kontrakty" do Kijowa, aby osobiście poznać swoich korespondentów, nawiązać nowe znajomości i obejrzyć zbiory "starożytności".

Podróże do Odessy, odbywane dwukrotnie, przyczyniły się do znacznego pogłębienia wiedzy o archeologii. Studiował tam źródła starożytne dotyczące starożytnych kolonii greckich, zaznajomił się z wynikami badań wykopaliskowych prowadzonych na Krymie. Poznał tamtejsze środowisko uczonych i uzyskał od nich wiele cennych materiałów dotyczących między innymi archeologii Ukrainy. Podróże znalazły swoje literackie odbicie we "Wspomnieniach Odessy, Jedyssanu i Budżaku" (Wilno 1845–6).

Kilkakrotne wyjazdy do Warszawy, która w ówczesnym czasie stanowiła niezwykle ożywiony ośrodek zainteresowań starożytnych, zaowocowały przyjęciem J. I. Kraszewskiego do grona warszawskich starożytników, wśród których znajdowali się także: Paweł Bolesław Podczaszyński¹³, Aleksander Przeździecki i Karol Beyer.

Podstawą pracy twórczej była dla J. I. Kraszewskiego własna biblioteka. Gromadził w niej znakomite pozycje bibliograficzne, korzystając z usług oficyn wydawniczych Adama Zawadzkiego¹⁴, Teofila Glücksberga¹⁵, Maurycego i Samuela Orgelbrandów¹⁶, Władysława Anczyca, Henryka Natansona¹⁷, Jana Konstantego Żupańskiego¹⁸, wędrownych antykwariuszy, pośrednictwa redakcji *Biblioteki Warszawskiej*¹⁹ oraz wymiany bibliofilskiej.

¹⁰ Ludwik Pawłowski [zm. 1853] ziemianin, kolekcjoner. Mieszkał w Małej Moszczanicy koło Dubna na Wołyniu. W latach 1848–1851 zgromadził dużą kolekcję zabytków kamiennych i krzemiennych, z których wiele podarował lub sprzedał J. I. Kraszewskiemu.

¹¹ Zorian Dołęga-Chodakowski (1784–1825) właściwe nazwisko Adam Czarnocki. Archeolog i etnograf. Członek Warszawskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Autor dzieła "O Słowiańszczyźnie przedchrześcijańskiej", Kraków 1835.

¹² Aleksander Przeździecki (1814–1871) pisarz, wydawca, historyk, archeolog, kolekcjoner. Autor dzieła "Podole, Wołyń, Ukraina, obrazy miejsc i czasów", Wilno 1841.

¹³ Paweł Bolesław Podczaszyński (1824–1876) architekt, profesor Szkoły Sztuk Pięknych w Warszawie, archeolog, kolekcjoner. W swoich zbiorach posiadał około 10 tysięcy zabytków. Położył spore zasługi dla rozwoju polskich badań prehistorycznych i popularyzacji archeologii.

¹⁴ Adam Zawadzki (1814–1875) od 1838 r. był właścicielem najstarszej drukarni i księgarni w Wilnie. Posiadał agendy w Warszawie, Wrocławiu i Lipsku.

¹⁵ Teofil Krystian Glücksberg (1796–1876) księgarz, wydawca i typograf wileński. W 1859 r. jego drukarnię w Wilnie wykupił A. H. Kirkor, a księgarnie w Wilnie i Kijowie – spółka handlowo wydawnicza z Żytomierza.

¹⁶ Samuel Orgelbrand (1810–1868) księgarz, drukarz, wydawca. W 1836 r. otworzył w Warszawie księgarnię, w której sprzedawał nowości wydawnicze, także naukowe, z całej Europy. Wydał 30 dzieł J. I. Kraszewskiego. W latach 1859–1868 wydał Encyklopedię Powszechną w 28 tomach.

Maurycy Orbelbrand (1826–1904) księgarz, wydawca. Młodszy brat Samuela. W 1853 r. otworzył księgarnię, skład nut i wypożyczalnię książek przy ul. Świętojańskiej w Wilnie. Rozwinął też prenumeratę pism. Jego oficyna służyła z bardzo starannej formy wydawniczej, dzieła zdobione były litografiami i drzeworytami między innymi według rysunków J. I. Kraszewskiego. W 1861 r. wydał "Słownik Języka Polskiego", tzw. Wileński.

Władysław Ludwik Anczyc (1823–1883) pisarz dramatyczny, magister farmacji. Posiadał własną drukarnię w Krakowie.

¹⁷ Henryk Natanson (1820–1895) księgarz, wydawca, bankier, przemysłowiec, działacz społeczny. Od 1846 r. posiadał księgarnię przy Krakowskim Przedmieściu w Warszawie. Jako pierwszy z wydawców polskich wydrukował w latach 1857–1859 wybór powieści J. I. Kraszewskiego w trzech tomach.

¹⁸ Jan Konstanty Żupański (1801–1883) prawnik, zasłużony księgarz polski w Poznaniu, wydawca dzieł J. I. Kraszewskiego, z którym łączyły go przyjacielskie stosunki.

¹⁹ Biblioteka Warszawska – periodyk naukowy wychodzący w Warszawie w latach 1841–1914. Od 1844 r. redaktorem naczelnym został Kazimierz Władysław Wójcicki (1807–1879) – pedagog, starożytnik, etnograf, autorytet naukowego środowiska warszawskiego. Potrafił utrzymać apolityczność pisma, dlatego jako jedyne uniknęło zamknięcia przez cenzurę.

Józef Ignacy Kraszewski należał do znanych dziewiętnastowiecznych kolekcjonerów. Intensywną działalność rozpoczął właśnie w okresie wołyńskim: zbierał dzieła sztuki, okazy bibliofilskie i starożytności, w skład których wchodziły także zabytki archeologiczne. Był w stałym kontakcie z jednym z najwybitniejszych archeologów – amatorów i kolekcjonerów na Wołyniu – z Ludwikiem Pawłowskim oraz z gromadzącym materiały historyczne Adamem Mieleszko-Maliszkiewiczem²⁰. Współpracowali z nim właściciele największych zbiorów archeologicznych: Eustachy i Konstanty Tyszkiewiczowie, Adam Honory Kirkor²¹, Paweł Bolesław Podczaszyński i inni. J. I. Kraszewski posiadał olbrzymi zbiór pamiątek i listów, pisanych między innymi przez obywateli Wołynia, które wykorzystywał jako znakomity materiał źródłowy.

Pasja, z jaką oddawał się działalności kolekcjonerskiej spowodowała taki wzrost ilości zabytków, że musiał rozbudować dom w Żytomierzu, aby je pomieścić.

Twórczość

Mimo wielu obowiązków, związanych z administrowaniem majątkiem J. I. Kraszewski intensywnie pisał. Jego dorobek literacki okresie wołyńskim to powieści ludowe, obyczajowe i historyczne (między innymi: “Zygmuntowskie czasy”, “Ułana”, “Ostatnia z książąt słuckich”, “Ostap Bondarczuk”, “Stary sługa”, “Chata za wsią”, “Powieść bez tytułu” i “Starościna bełzka”). Powstały także dzieła naukowe, wspomnienia, recenzje i sprawozdania, artykuły o różnorodnej tematyce.

J. I. Kraszewski pisał do gazet krajowych i zagranicznych o roli archeologii, wartości zabytków, potrzebie ich inwentaryzacji i ochrony. Apelował o ujawnianie poszukiwań, dając jednocześnie wskazówki, jak prowadzić badania wykopaliskowe. Pisał recenzje prac archeologicznych, korespondencje o muzeach (między innymi o Muzeum Starożytności w Wilnie i o powstającym Muzeum Archeologicznym w Krakowie), o odkryciach i badaniach wykopaliskowych. Zabrał głos w sprawie znalezionego wówczas posągu Światowida. Prace krytyczne i cykle publicystyczne zajmowały w jego życiu pozycję równie ważną jak twórczość literacka.

Prace dotyczące historii Wołynia zamieszczał J. I. Kraszewski na łamach *Athenaeum*, a potem wydał z zbiorze “Okruszyny” (Wilno 1856). Kopalnią wiadomości były “Wspomnienia Wołynia, Polesia i Litwy” (Wilno 1840), “Obrazy z życia i podróży” (Wilno 1842) i “Wieczory wołyńskie” (Wilno 1859). Stanowią one do dziś pierwszorzędny materiał źródłowy dla tych regionów w I połowie XIX wieku.

Wnikliwe studiowanie dzieł z zakresu archeologii pozwoliło J. I. Kraszewskiemu zrealizować projekt naukowy, który początkowo miał być wstępem do historiografii sztuki polskiej pod tytułem “Ikonotheka”, a w rezultacie stał się pierwszą syntezą pradziejów ziem słowiańskich. Jest to dzieło pod tytułem: “Sztuka u Słowian, szczególnie w Polsce i Litwie przedchrześcijańskiej”, w którym zawarta została pełna inwentaryzacja wykopalisk i zabytków oraz wymienione wszystkie ważne pozycje bibliograficzne z tego zakresu. Autor wykorzystał w tej pracy także informacje o wykopaliskach i zabytkach archeologicznych z obszaru guberni kijowskiej zawarte w dziele Michała Grabowskiego “Ukraina dawna i teraźniejsza” (Kijów 1850).

Dla zilustrowania swego dzieła autor wybrał ponad 200 własnoręcznie wykonanych rysunków zabytków. Zostały sporządzone makiety do ich publikacji, ale nie zostały one opublikowane.

“Sztuka u Słowian” ukazała się w Wilnie w 1860 r. Odegrała istotną rolę w rozwoju archeologii, a dziś stanowi ważną pozycję w historii polskiej archeologii.

Uwagi końcowe

Józef Ignacy Kraszewski mieszkał, działał i tworzył na Wołyniu przez 22 lata. Decyzję o przeniesieniu się do Warszawy przyspieszyła otrzymana w 1859 r. propozycja objęcia redakcji *Gazety Codziennej*. Znane były bowiem wysokie kompetencje J. I. Kraszewskiego w sprawach związanych z praktyką redakcyjną i działalnością dziennikarską.

²⁰ Adam Mieleszko-Maliszkiewicz (1829–1899) poeta, archeolog i historyk z Żytomierza. Pozostawił w rękopisach kilka prac historycznych i tłumaczenia poezji Heinego.

²¹ Adam Honory Kirkor (1818–1886) archeolog, publicysta, wydawca, kolekcjoner. Członek rzeczywisty Komisji Archeologicznej Wileńskiej, kustosz Muzeum Starożytności w Wilnie. Znajomość i bliskie kontakty z J. I. Kraszewskim trwały ponad 40 lat.

Z wielu dziedzin naukowych, które J. I. Kraszewski uprawiał w okresie wołyńskim, miejsce szczególne zajmowała archeologia. „*Nie miałem w życiu moim godzin milej i silniej zajętych nad te, które poświęcałem ulubionemu przedmiotowi – sztuce i starożytnościom*” – zwierzał się czytelnikom – „*uczucie towarzyszące pracy sownie ją płaciło*”.

J. I. Kraszewski wyjeżdżał z Wołynia jako uznany autorytet w dziedzinie archeologii. Zabierał ze sobą zgromadzone w ciągu tych lat zbiory.

W osiemdziesiątą rocznicę opuszczenia Wołynia jego osiągnięcia i zasługi przypomniało Wołyńskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w „*Księdze ku czci Józefa Ignacego Kraszewskiego*”, wydanej pod redakcją Ignacego Chrzanowskiego w 1939 r. w Łucku.

PRZYPISY

Abramowicz A.

1991 Historia archeologii polskiej XIX i XX wiek. – Warszawa–Łódź.– S. 43–44.

Estreicher K.

1887 Sześćdziesiąt lat pracy J. I. Kraszewskiego (1828–1887). – Kraków.

Kicianka H.

1985 Twórczość plastyczna Józefa Ignacego Kraszewskiego, Muzeum Narodowe w Krakowie. Katalogi zbiorów graficznych. – Kraków.

Kostrzewski J.

1947 Tło historyczne w „*Starej baśni*” J. I. Kraszewskiego // *Przegląd Wielkopolski*. Nr 1. – Poznań. – S. 14–20.

Kostrzewski J.

1949 Dzieje polskich badań prehistorycznych. – Poznań.

Kraszewski J. I.

1860 Sztuka u Słowian. – Wilno. – S. 3.

Suchodolska M., Jakimowicz I., Jaworska J.

1961 Rysunki z kolekcji Józefa Ignacego Kraszewskiego w Muzeum Narodowym w Warszawie.– Warszawa.

Świerzewski S.

1961 Józef Ignacy Kraszewski jako archeolog // *Archeologia*.–Tom XII. – S. 195–210.

Roszkowska – Sykałowa W.

1974 *Athenaeum* Józefa Ignacego Kraszewskiego 1841–1851. Zarys dziejów i bibliografia zawartości.– Wrocław.

Maria KRAJEWSKA

JÓZEF IGNACY KRASZEWSKI IN WOŁYŃ

Józef Ignacy Kraszewski (1812–1887) occupies a distinctive place in Polish culture, literature and science. He owes this place not only to the fact of being an exceptionally prolific writer but also because of his broad range of interests, great industriousness, considerable achievements and merits.

Kraszewski's imposing output as a writer comprises over 560 volumes. It includes novels, short stories, memoirs, poetry and drama, as well as scholarly works in the field of history, archaeology, ethnography and the history of art and literature. He also published uncounted articles in the press.

In the years 1837–1859 Kraszewski lived and worked in Wołyń. He was very active at the time in recording, cataloguing and rescuing historical remains. From 1841–1851 he published the annual *Athenaeum* which included articles on archaeological topics. During his period in Wołyń Kraszewski wrote his fundamental work on archaeology “*The Art of the Slavs, Notably in Poland and Pre-Christian Europe*”. This was the first synthesis devoted to the prehistory of the Slavic lands and contained a full inventory of excavations and remains, including those from Ukraine. Józef Ignacy Kraszewski was also a collector of art, rare books and archaeological remains.